

ІВАНЕНКО Дмитро Дмитрович (16(29).07. 1904, с. Мачухи, нині Полтав. р-ну Полтав. обл. — 30. 12. 1994, Москва) — фізик. Син [Дмитра](#), брат [Оксани](#) Іваненків. Доктор фізико-математичних наук (1940), професор (1931). У Полтаві 1920–23 викладав фізику та математику в трудовій школі, водночас навч. у Пед. інституті і працював в Астрон. обсерваторії. Закін. Ленінгр. університет (нині С.-Петербург; 1927). Працював н. с. Держ. фіз.-тех. інституту (Ленінград, 1927–29); завідувач відділу теор. фізики Укр. фіз.-тех. інституту (Харків, 1929–31) та каф. теор. фізики Харків. мех.-маш.-буд. інституту (1930–31); ст. н. с. Ленінгр. фіз.-тех. інституту (1931–35); водночас завідувач кафедри фізики Ленінгр. пед. інституту (1933–35). Засн. ж. «Physikalische Zeitschrift der Sowjetunion» (Харків, 1932). Ініціатор і вчений секр. 1-ї Всерад. ядер. конф. (Ленінград, 1933). 27 лютого 1935 заарешт. і засудж. до 3-х р. таборів як «соціально небезпечний елемент», 30 грудня того ж року за клопотанням Я. Френкеля, С. Вавилова та А. Іоффе переведений з Карагандин. табору (Казахстан) у м. Томськ (РФ), де був ст. н. с. Сибір. фіз.-тех. інституту і завідувач кафедри теор. фізики Університету. Очолював каф. теор. фізики Урал. (м. Свердловськ, нині Єкатеринбург, РФ; 1939–43) та Київ. (1940–41) університетів, каф. фізики Моск. с.-г. академії (1944–48). Від 1943 — професор кафедри теор. фізики Моск. університету (1944–85 керував також семінаром); водночас 1949–63 — старший науковий співробітник Інституту історії природознавства і техніки АН СРСР. Ініціював вид. ж. «Известия вузов СССР. Физика» (Томськ, 1960). Наукові дослідження присвяч. питанням теорії елементар. часток, історії фізики. Із В. Фоком 1929

розробив теорію паралел. переносу спінів, узагальнив рівняння Дірака у гравітац. полі (коефіцієнти Фока-І.), а з В. Амбарцумяном 1930 висунув гіпотезу дискрет. простору-часу та можливості народження і зникнення масив. часток. 1932 запропонував протонно-нейтронну модель ядра, спільно з [Є. Гапоном](#) — його оболонкову модель. Разом з [І. Таммом](#) 1934 заклали основи теорії ядер. сил, що базувалися на обмін. характері взаємодії нуклонів у ядрі. Передбачив (1944–48) спільно з [І. Померанчуком](#) синхротронне випромінювання релятивіст. електронами у магніт. полях і розробив з А. Соколовим відповідну теорію (Сталін. премія, 1950) та каскадну теорію косміч. злив. Працював над створенням неліній. єдиної теорії, яка б враховувала кварки і субкварки, та калібрувал. теорії гравітації. Стояв біля витоків косміч. фізики, теорії походження косміч. матерії. Вперше висловив ідею про існування в заг. системі елементар. часток кванта гравітац. поля-гравітона, можливість його перетворення в ін. частки. Ініціював перші в СРСР біофіз. дослідж. з ізотоп. індикаторами (метод мічених атомів), які припинено 1948 у зв'язку з розгромом генетики. Під його ред. і з коментарями вперше у перекл. російською мовою вийшли понад 10 книг класиків сучас. фізики, зокрема Л. де Бройля, В. Гайзенберга, П. Дірака, Е. Шредингера, Л. Бріллюена, А. Зоммерфельда, А. Еддінгтона. Реабіліт. 1989.

Основні праці

Мировые постоянные и предельный переход // Журн. Рус. физ.-хим. об-ва. Ч. физ. 1928. Т. 60 (англ. перекл. – World constants and limiting transition // Physics of Atomic Nuclear. 2002. Vol. 65); Классическая теория поля. Москва; Ленинград, 1949; 1951; Квантовая теория поля. Москва; Ленинград, 1952; Теория гравитации. Ч. 1: Введение в теорию пространства и времени. Москва, 1970; Групповые, геометрические и топологические методы теории поля. Ч. 1–2. Москва, 1983; Калибровочная теория гравитации. Москва, 1985; Гравитация. К., 1985; Москва, 2004; 2008 (усі – співавт.).

Рекомендована література

1. Космос, время, энергия: Сб. ст., посвящ. 100-летию Д. Д. Иваненко. Москва, 2004;
2. Сарданашвили Г. А. Дмитрий Иваненко – суперзвезда советской физики: Ненаписанные мемуары. Москва, 2010.

[І. М. Неклюдов](#)

Бібліографічний опис:

Іваненко Дмитро Дмитрович / І. М. Неклюдов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-14148>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).